

ЈАКОВ ЈАКШИЋ ПАНЦИРЛИЈА У СРБИЈИ

Један од оних учесника који се спомињу за време устанка у Србији и чешће у току владавине Милоша Обреновића био је Јаков Јакшић, личност која је играла извесну улогу у тадашњим догађајима. То је био и разлог што су му наши старији писци посветили мале монографске скице у својим обимним делима о Србији и о устанку. Ту мислим на Милана Ђ. Милићевића и Константина Ненадовића, који дају и највише података о Јакшићу.¹ Међутим, независно од ових малих огледа који говоре о Јакшићевој улози за време ратовања 1815, има доста података о каснијем Јакшићевом животу у Србији, особито за владавине кнеза Милоша. Јакшић је играо извесну улогу, особито у културном животу Србије, као писац за време устанка, а касније као управник „Књажеске књигопечатње“, где је такође дао доказа о дубоком осећању за народну корист и интересе када је наслутио улогу Анастаса Јовановића и постарао се да овај добије помоћ и за оно време када су настали нереди у Србији, после протеривања кнеза Милоша. Једном речју, то је био човек чији удео у устанку није непознат, али не ни у потпуности познат. Најзанимљивија је активност Јакшићева на књижевном пољу. Сима Милутиновић у својој књизи *Историја Србије од почетка 1813. до краја 1815. године* (Списаније С. Милутиновића Сарајлије, Београд, 1888), спомиње „Журнал Јакшића Панцирлије“, којим се послужио за поједина поглавља своје књиге.² Тај „журнал“ — дневник био би нешто изузетно у литератури из времена устанка. Он се не спомиње нигде, није ни тражен, нити проучаван, уколико још негде постоји. Али, без обзира на то, стоји чињеница да га је Јакшић писао као један од бораца устанка и да се Сима Милутиновић њиме послужио за своју историју. Дакле, овај „журнал“ потврђује Јакшићеву активност на књижевном пољу. Он је и допуњује, јер је Јакшић 1813. године написао *Војени устав*, који је посветио Младену Миловановићу. Његове склоности на том пољу убрајају Јакшића у онај мали број писаца који су писали за време устанка у Србији. Тиме је историја устанка несумњиво обогаћена, а Јакшићева личност јавља се у једној новој светлости. Али време пре устанка може се рећи да је обавијено тамом.

¹ К. Ненадовић, *Живот и дела великог Ђорђа Петровића Карађорђа, врховног војводе, ослободиоца и владара Србије и живот његови војвода и јунака*. У Вечу. У штампарији Јохана Н. Вернаја, 1884, 827.

² *Историја Срба од почетка 1813. до краја 1815. године*. Списаније С. Милутиновића Сарајлије. У Београду, печатано у штампарији Краљевине Србије, 1888, 367.

М. Ђ. Милићевић каже да је био пореклом из сремског села Угриноваца, да се бавио трговином и да је децембра 1806. године прешао у Србију.³ Ту је постао ађутант капетану Михаилу Ђурковићу. Мало је чудно како је један трговац одмах добио једно стручно звање за које се тражи и неко војничко знање. Због тога верујем да је Јакшић имао и неко војничко знање које је стекао службом у граничарским пуковима, поготово зато што су се и Угриновци налазили у Војној граници и сељаци тога села су били обухваћени обавезом службе у граничарским јединицама. За сада нема података о Јакшићевим младим годинама, али је вероватно да су Милићевићеви подаци тачни, јер их је он сазнао свакако од Јакшићевог сина Владимира. Јакшић се можда бавио трговином непосредно уочи преласка у Србију, а пре тога морао је бити у војничкој служби и стећи у њој веће знање него што би га могао имати обичан војник. Истина, тиме није исцрпено истраживање о Јакшићевој младости, које ће можда боље објаснити Јакшићево интересовање за војнички позив у Србији и напредовање до чина капетана, који је у Србији био у то доба највиши официрски чин. Према тим подацима, Јакшић се већ 1806. године, по заузећу Београда од Карађорђевој војске, настанио у Београду заједно са Михаилом Ђурковићем и оправрио неке развалине које су биле сматране дворима браће Јакшића, због чега је и добио презиме *Јакшић*. Право његово презиме било је *Попов*. Сима Милутиновић га назива *Јаков Попов Јакшић*, или „Јаков Поповић, шалимично прозвани у Београду Јакшић...“. Дакле, Јакшић је прешао у Србију после Ђурковића, према Вуку Караџићу. Пада у очи та војничка улога Јакшићева од првог тренутка када је дошао у Србију.

За време државног и војничког живота слободне Србије до пропасти, за разлику од Ђурковића, Јакшић се уопште не помиње у савременим изворима. Његова улога се оцртава тек 1813. године са рукописом *Војеног устава*, то јест егзерцирних правила.⁴ Већ наредних година следује *Журнал*, а пред крај живота Јакшић је преписао рукопис *Родофиникинов у Београду јавни живот*, који потиче из последње године Јакшићевог живота.⁵ Није искључено да је Јакшић имао и других радова, поготово што је касније, као управник „Књажеске књигопечатње“, могао и да их штампа. У сваком случају, он је био „човек од пера“. Мора се признати да су такве природе биле ретке за време устанка и да се Јакшић утолико више истиче међу људима тога доба. Остаје питање под каквим околностима се развило његово интересовање за списатељски посао. Он је морао негде стећи извесне основе војничког заната са којима је постао одмах

³ М. Ђ. Милићевић, *Поменик*, II, 195.

⁴ *Војениј устав*. Сочињен Јаковом Јакшићем, бившим капетаном регуларне сербске војске у години 1813. Из *Карађорђевог доба*, Београд, 1913, 148.

⁵ Р. Перовић, *Грађа за историју Првог српског устанка*, Београд, 1954, 131.

ађутант Ђурковићев, 1806. године. О његовој дужности нешто података даје његов син Владимир: „За ово време установи се код нас некиј вид редовне војске иако она не имаде ни једно-лико руо нити вишеобразованиј официрскиј кор. Од тога доба (1808. г.) па све до пропасти 1813. вежбао се већи део војске наше кад год је на миру бивао, а староседеоци наше престолнице опомињу се још и сада како је отац писца ови врста у качеству ађутанта капетана Ђурковића Београђане по Калимејдану муштрао.“⁶

Ово је једини податак из времена слободне српске државе који спомиње Јакшићево занимање током тих година. По томе се може закључити да је Јакшић вршио службу егзерцир-мајстора као капетан српске регуларне војске, јер су сви егзерцир-мајстори имали чинове капетана. Ту га спомиње и К. Ненадовић. То је било доба о коме А. Ивић даје највише података. Истина, док се Ђурковић гдегде спомиње, Јакшића нема у аустријским извештајима. За то време војска се обучавала егзерциру, и то аустријском, као што се види из извештаја аустријских повереника, а и касније из Карађорђевог *Деловодног протокола* за 1812. и 1813. годину. Међутим, баш у томе времену, из до сада непознатих разлога, Јакшић је напустио војску, али се посветио писању егзерцирних правила, која су била готова 1813. године. Јакшић их је посветио „Его високоблагородију господару Младену Миловановићу попечитељу војених дјел и кавалџеру“, а потписао се не следећи начин: „У Београду Србском 1813-го љета 6-го маја Јаков С. Јакшић.“⁷ Ако се суди по томе, Јакшић је био иступио из војске из разлога који остају непознати, али допуштају извесне претпоставке, као што ће се видети касније. Међутим, после доласка руске војске у Србију, настају велике промене у обуци војске. До тога времена она је била поучавана у аустријском егзерциру, који су знали сви бивши фрајкорци, а већина њих били су старешине, официри и подофицири. Али 1812. у Карађорђевог *Деловодном протоколу* налазе се многе наредбе које предвиђају обуку војске по *московском* егзерциру, који је у току исте године заведен свуда у Србији.⁸

Јакшићев устав — егзерцирно правило — објављен је у више махова: први пут у „Гласнику Српског ученог друштва“, затим у књизи К. Ненадовића, где је дат само делимично, најзад у *Рагнику*, управо у специјалном додатку *Из Карађорђевог доба*, где је дат у потпуности.⁹ То је, у ствари, превод руског егзерцирног правила са 25 „фигура“ стројева и престројења. За сада је тешко рећи да ли у њима има нечега оригиналног — Јакшићевог. У сваком случају, он је био тај који их је у таквом

⁶ В. Јакшић, *Боловање и умирање српске стајаће војске*, »Гласник Српског ученог друштва«, XXXV, 1872, 96.

⁷ Ј. Јакшић, н. д., 141.

⁸ *Дјеловодниј протокол од 1812. маја до 1813. августа Ђорђа-Карађорђа Петровића, врховног војводе и господара народа Србског*, у Београду, 1848, № 658, 859, 861, 882.

⁹ Вид. нап. 4.

виду написао и припреmio за обуку. Правила су преписана у више егземплара и разаслана појединим војводама. К. Ненадовић их је приказао према *Правилу* упућеном капетану Јовану Митровићу Демиру, који их је сачувао заједно са свим документима из Карађорђевог доба, као и својом дипломом о постављењу за капетана.

Према казивању Владимира-Мирка, унука Јакова Јакшића (са станом у Ситничкој ул. 27, 1973. год. деведесетогодишњака), Јаков је завршио војну школу у Одеси и постао коњички капетан у руској војсци. У том својству је и дошао у Србију 1806. године. М. Ђ. Милићевић каже да је то било децембра 1806. Али, што се тиче Јаковљеве професије, он тврди да је Јаков био трговац, родом из Угриноваца у Срему, пре доласка у Србију. Владимир-Мирко Јакшић то категорички оповргава, тврдећи да је Јаков био руски официр и да је командовао коњицом, али никада није имао под својом командом више од 500 коњаника. Ту постоји извесна неподударност: зашто је Јакшић као руски официр постао и био ађутант капетану Михаилу Ђурковићу, који је пре доласка у Србију био само коњички наредник у аустријској војсци? И што је упадљиво, Ђурковић је задржао свој положај и значај све до пада Србије 1813. године, док је Јакшић иступио из службе.

Према казивању Владимира-Мирка Јакшића, Јаков је у некој прилици изразио своје незадовољство због сталног ратовања, па је можда због тога и иступио из војске пре 1813. године, замеривши се Карађорђу. То би се могло закључити и по томе што га је Милош Обреновић радо примио и до краја задржао у својој служби. Супротно томе, капетан Ђурковић, као блиски сарадник Карађорђевог, није се вратио у Србију из разлога који су већ изнети.¹⁰

У сваком случају, Јакшић се 1815. налази у првом плану, командујући коњицом за време другог устанка, док није позната никаква његова активнија улога пре 1813. године. У Јакшићевој биографији има доста података који иду у прилог његовој симпатији према Русима. То је, на првом месту, руско езерцирно правило које је он превео на српски језик, услед чега је оно добило карактер службеног упутства за извођење војне обуке у српској војсци. Приликом једне панике у другом устанку, Јакшић је пошао сам у сусрет непријатељу певајући једну руску војничку песму да би охрабрио своје коњанике: „Ој Марушка, мила душка, голубушка ти моја!“¹¹

Код М. Ђ. Милићевића има једна анегдота о руском ордену који је Јакшић тобоже добио од Руса, а то је била једна неслава шала кнеза Милоша.¹² Много касније, у преписци коју је водио поводом израде униформе за козаке који су пратили кнеза Милоша у Цариград 1835, Јакшић каже на једном месту: „научићу

¹⁰ П. Васић, *Каријера Карађорђевог официра Михаила Ђурковића*, »Зборник Историјског музеја Србије«, 8—9, Београд, 1972, 23.

¹¹ С. Милутиновић, н. д., 362.

¹² М. Ђ. Милићевић, *Кнез Милош у причама*, Београд, 191, 193.

га по руски да ради!¹³ Те разне појединости потврђују његову блискост са Русима. Истина, ту важну појединост о школовању у Русији Јакшићеви биографи нису забележили. Они кажу сви да је Јакшић дошао из Угарске. Али и Милићевићево тврђење о Јакшићевом пореклу из Угриноваца донекле је доведено у питање, јер у сачуваним црквеним књигама тога село од 1765. до 1790. године не спомиње се рођење Јакова Попова или Поповића.

Међутим, постоји још једно објашњење о Јакшићевој вези са Русима. За време револуције, у Србији је активно учествовао у ратним операцијама „Сербскиј казачкиј полк“, јединица састављена од влашких пандура којом је заповедао капетан (или пуковник?) Никић. Никић је оставио трага у историји првог устанка као заповедник козачког пука, али, такође, и као аустријски конфидент. Међутим, у Русији је унапређен за пуковника гардијских улана — према аустријским извештајима — па је мало вероватно да Русима није била позната његова аустрофилска улога.¹⁴ Било како било, у томе пуку је био и капетан Михаило Ђурковић, главни егзерцир-мајстор српске војске и, према аустријским извештајима, „Quartier Meister der Servier“, дакле личност блиска Карађорђу. Могуће је да је и Јаков Јакшић био на служби у томе пуку, па како се тај пук сматрао руском јединицом, јер је јула 1812. напустио Србију заједно са руском војском, то је Јакшићев унук Владимир-Мирко имао неког основа да тврди категорички да је Јакшић био руски официр. У томе смислу речи може се тако и узети. Али Ђурковић, на саслушању код аустријских власти, приликом преласка 1813, каже да је био „Capitain-Leutnant bei der serbischen cosacen.“ У својим *Мемоарима* Нићифор Нинковић каже да је у бици код Јасике 1810. рањени капетан Никић предао команду над својим козацима капетану Ђурковићу.¹⁵ Има података да су после одласка Никићевог козачког пука остали у Србији неки козаци; да је образован пук коњице „под именом козака“ 1813. године, али да су војници сви Срби.¹⁶ Међутим, аустријски извештачи јављају крајем 1813. године из Влашке: „Ових дана једна трупа од педесетак козака отприлике, обучених као Срби, а која долази из Србије, прошла је кроз овај град да би се вратила у отаџбину. Била су два потпуна пука козака, у ношњи и оделу домородаца, да би потпомогли подухвате Срба све до оног тренутка у Београду док овај град није нападнут и заузет од стране султанових трупа; ова два козачка пука, остављена у тој покрајини са поменутом намером, када су Руси отишли из Влашке, била су при

¹³ П. Васић, *Прилог историји униформе српске војске у XIX веку (1826—1858)*, »Весник Војног музеја«, 4, Београд, 1957, 219.

¹⁴ А. Ивић, *Списи бечких архива о првом српском устанку*, књ. X, 1812, 78.

¹⁵ Р. Перовић, *Грађа за историју Првог српског устанка*, Београд, 1954, 101.

¹⁶ М. Гавриловић, *Исписи из париских архива, Грађа за историју Првог српског устанка*, књ. I, Београд, 1904, 727, 755.

разним борбама у Србији највећим делом проређена, а њихови малобројни остаци враћали су се у домовину делом кроз ову варош (Букурешт), а делом кроз Земун...¹⁷ Дакле, супротно ранијим извештајима, да су Никићеви козаци напустили Србију јула месеца 1812, била је, изгледа, тачна вест француског конзула Давида о присуству козака у Србији 1813, у више махова, који су били преобучени у „домородачко одело“, које је могло бити и нека униформа, управо онаква какву је описује конзул Давид. С обзиром на такву сложену ситуацију, капетан Ђурковић је могао изјавити да је био официр српских козака, а Јакшићу је више конвенирало, с обзиром на његову љубав према Русима, да је био руски официр, што се може узети и као тачно. Врло је вероватно да су Руси оставили ове козаке, који су се борили уз Србе више година, под условом да промене ношњу и узму било друкчију униформу, било српско одело, због Турака са којима су закључили мир.

У сваком случају, тврђење Јакшићевог унука Владимира-Мирка имало је неког основа. Он је упорно тврдио да је Јаков био командант коњице, а од 1813. до 1815, када је Јаков у другом устанку командовао коњицом, једва је прошло годину и по дана. Мање је вероватно да је Јакшић учио неку школу у Русији, јер се не зна када би то могло бити, али остаје чињеница да је био писмен човек и да се његовим *Журналом* Сима Милутиновић послужио као извором за историју ратовања у 1815. Али Јакшић није остао у војсци. Године 1816. постао је секретар Митрополије,¹⁸ али не задуго, јер већ 1822. постаје „народни главни казначеј“, у којој је служби остао до 1836, када постаје управник Државне штампарије. Овде је провео све до 1842, када је и пензионисан. Карактеристично је да је Јакшић био увек на местима за која се тражила не само писменост него и одређено образовање, коме је он одговорио без тешкоћа. Био је много година у „правителственим службама“, као што је написао писац некролога у „Србским новинама“.¹⁹

¹⁷ А. Ивић, *Списи бечких архива о првом српском устанку*, књ. XI — година 1813, Београд, 1977, 404.

¹⁸ »Гласник Друштва србске словесности«, св. IV, у Београду 1852, 253.

¹⁹ *Некролог*. »17. т. м. у вече овдје у Београду преселио се у вјечност г. Јаков Јакшић, пензионер, ифтихар нишана кавалер и много година у правителственим службама бившиј чиновник. Још у младо доба своје оставио је он Унгарију и дошао у Србију за време владања блаженопочившег Господара Карађорђа, да овде отечеству служи, а бојевао је у време оно. После страдања Србије 1813. год. отишао је Јакшић као и многи остали у аустријску страну, где неколико година позабавивши се у Србију натраг дође, како се народ противу насиља Султан-Пашина диго. Пошто се Србија смири, постане Јакшић најпре писар Митрополита београдског, а после 1822. године постане народниј казначеј, у којој је служби до год. 1836. био. Од ове године извршавао је дужност иншпектора правителствене штампарије до год. 1842. у којој години буде пензионисан. Његово тјело предано је јуче, т. ј. 19. т. мјс. после подне у 2 сата матери земљи. Од стране Попечитељства финансија као бившем главном казначеју учињена је била наредба, те се покојник од свију надлежатељствени чиновника до гроба допрати. Лака му буди земља!« (»Србске новине«, бр. 6, Београд, 20. јануара 1848)

Јакшић је учествовао активно у служби кнеза Милоша и нове Србије. Као главни казначеј он организује опремање козака који су пратили кнеза Милоша у Цариград и заједно са Димитријем Давидовићем води преписку са кнезом, али увек оран за шалу, он у писму каже: „Баш нећу под шврћу [Давидовића] да се потпишем!“, и то на акту који шаље кнезу, јер он бира крзно за калпаке, чоху за чакшире, боју перјаница. Такође, као инспектор Државне штампарије одиграо је веома позитивну улогу у случају Анастаса Јовановића, који је остао без стипендије после пада кнеза Милоша 1838. Јакшић је на свој начин користио вишеструко новој Србији.²⁰

Он се јавља први пут као писац када пише *Српски војени устав*, који је, у ствари, егзерцирно правило за српску војску, које је било умножено и разаслано свим војводама да се по њему управљају. Ово утолико пре што је 1812. године усвојен руски — „московски“ егзерцир, уместо аустријског, који су знали некадашњи „фрајкорци“ као и граничари, што су у великом броју долазили у Србију. Овај „устав“ је био преведен са руског, који је Јакшић, ваљда, био научио у међувремену. Поред чланова који се односе на постројења у детаљима, Јакшић је ту дао и неке занимљиве податке који боље илуструју Карађорђево доба. На пример, ту је „Заклетва“ војника,²¹ затим састав пешадијског батаљона, чете и ескадрона,²² па „Устав барабанов“, репертоар значара у 25 тачака.²³ На основу овог добија се утисак да је војна

²⁰ П. Васић, *Живот и дело Анастаса Јовановића, првог српског литографа*, »Народна књига«, Београд, 1962, 30.

²¹ *Заклетва*. »Заклињем се именом Бога Отца и Сина и Свјатаго Духа Пресвете Троице Јединог Бога и пречисте Богородице Свим Светим и Великомучеником Георгијем и частним крестом, да ми нашему Благовјерному Господару Георгију Петровићу Врховному Војду и Повелитељу Србије и Високој Влади и управљенију такођер нашим Благородним Војводам и прочим Господом капетаном и унтер-официром Вјерни и покорни бити њивом повељенију и запрештенију сљедователно испољавати, Државу и Отечество у сваком нападаном случају заштиштавати и чувати наше барјаке и топове у сваком паданију не остављати друг другу Вјерни бити и Један другог Бранити при таквом догађају службу у дану и ноћи Вјерно и сагласно обдржавати и против тога ни у какво прјеније и неврџеност не ступати. Тако нам Бог помогао.« (Из *Карађорђево доба*, Београд, 1913. Војени устав 1813, 145)

²² »*Комплетни Батаљон*. Штабсофицир 1, Ађутант 1, капетана 4, поручика 4, подпоручика 4, прапорчика 4, вахтмајстера 6, Естандарфирера 2, Унтер-официров 34, Барабанчиков 12, солдатав рјадових 618«, укупно 718 људи.

Чета пешадије: капетан, поручик, подпоручик, наредник, дунђери (пионири-сапери), 12 каплара, добошари и хобоисте.

Ескадрон коњице: Ритмајстер, поручик, подпоручик, вахтмајстер (наредник), трубач, 12 каплара и редова као заступника.« (Војени устав, 1813, 177)

²³ »*Устав Барабанов*.

1. Подзнаменија, доношење и одношење барјака.

2. Гренадир ... марш

3. Мушкатиер ... марш

4. Фирштски ... марш

5. Екузе ... марш

6. Јутрења зора, војску разбудити и у бодрост приготовити.

музика била боље организована него што се то обично мисли. Јакшићев присни пријатељ био је „Аксентије Н., бивши све Србије капел-мајстер“, који је заједно са Јакшићем прешао у Србију 1815,²⁴ по избијању другог устанка.

Ова егзерцирна правила, копија руских, само су један од видова тадашње војне организације, која је настојала да достигне и европски ниво, угледајући се на руску војску. Њих најбоље илуструју многобројна наређења која се налазе у Карађорђевом *Деловодном протоколу* а односе се на бригу Карађорђевог егзерцира тобџија, пешака, коњаника и значара-добошара, који се обављао у Тополи, пред очима Карађорђевим. То произлази и из Петроварадинског регистра („Register pro anno 1813.“) у вези са масом предмета који се односе на Србе.²⁵ Међу занимљивим регестима спомиње се извоз и забрана извоза гуњева у Србију, што значи да се тај основни комад ношње увозио,²⁶ затим

7. Вечерња зора, војску на конаке пребрати и умирити.
 8. На Молитву... при Богомоленију.
 9. Одбој... при совершенију.
 10. Збор... војску сабрати.
 11. Генерал марш кад војска с бившега мјеста полази.
 12. Фелд марш кад војска преко поља маршира.
 13. Подиом марш у путу по одморном мјесту полазећи.
 14. Преправу... поход преко Ђуприје, воде и тјесни мјеста.
 15. Тривој 1-во јуриш чинити, 2-го и из колоне карју стројити, 3-ће на мјесту шаржирати, 4-то карју отворити 5.
 16. Вески поход с чаркацијама или фронтом вперед ступати.
 17. Роту и баталион чаркачије растроити.
 18. Маниховски збор, 1 мали дроб и 9^о полки чаркачије у фронт за-звати.
 19. Дроб дугачки... престати од шаржирања.
 20. Перикот 5 пути. Из фронта колоне строити.
 21. Одмарш... ретерирати.
 22. Одступити са целом Армадом.
 23. Подвозами... презање коња, приговорљеније кола, чепхана и пр.
 25. Публикацион пре осуђденија
 26. Екзекуцион по осуђденију
- } то јест сентенције.«

(Војени устав, 1813, 149)

С обзиром на овај репертоар, више је него сигурно да су и знаци труба и добоша били прво аустријски, а касније исти као руски. (Још за владавине кнеза Михаила, после 1860, свирала се руска химна, све док Даворин Јенко није написао химну »Боже правде«.) Како је изгледала та војна музика? Из досадашњих извора познати су следећи инструменти којима се служила војна музика у Србији у то доба: добоши, трубе, фруле, »клирикети« — кларинети и обое (hautbois). Савремене слике тога доба, на пример, цртежи Кристифора Сура у Хамбургу, који је верно цртао разне трупе што су пролазиле кроз тај град, особито музику и значаре, имају највише наведене инструменте, тако да се музика војске у Србији, можда, није много разликовала од других трупа у Европи. То се види из рачуна издатака једног пожаревачког војводе, 1813, који је издао новац за музику: »началнику тобошарском«, затим »за добоше, флауте и клирикете« (кларинете). Да ли се из тога може закључити да је и код других војвода била оваква музика? Баталака спомиње »сигналисте«, а Јакшић »хобоисте« у своме *Уставу*. Није искључено да су и музичари носили руску униформу, или касније од 1812. исту као добошари. Уопште, музика је била декоративно обучена у европским земљама.

²⁴ С. Милутиновић, н. д., 204, 231.

²⁵ А. Ивић, н. д., 431—444.

²⁶ Исто, 438.

име зидара „Maurermeister-a Seydel-a“, који је ишао у Тополу вероватно ради зидања цркве и града,²⁷ али се велики број регеста односи и на војску. Та организација види се већ из скупштине у манастиру Враћевшници, којој је присуствовало шест батаљона војске, чије егзерцирање описује Нићифор Нинковић.

Само десетак година касније, ту сложену и снажну организацију Јоаким Вујић овако приказује: „А највише у изумљеније долазио би, када видим, да већ и регуларну војску уводи [кнез Милош] да от како је Србије није ово чудо никада било, да сада и Србљи уче ексерцир. Истина казују неки, да је и за време серпског војвода Г. Петровича бивао неки ексерцир, обаче не овакови као што је овај а то је оване лакше могло и благопоспешествовати, јербо је овај имао у својој земљи већ научену војску, а то су били Руси.“²⁸ У своме ласкању кнезу Милошу Вујић је пао у неколико контрадикција, говорећи о Карађорђевом добу као о неком имеморијалном времену кога се једва „неко“ присећа, па „неки казују да је био некакав ексерцир...“ Захваљујући Јакову Јакшићу, сазнајемо да је то био европски егзерцир који је Карађорђе, супротно извесним тврђењима аустријских извештача, успео да спроведе у Србији на темељит начин, као што се види из низа вести у Карађорђевој *Деловодном протоколу*.²⁹

Али док овде Јакшић пише о своме „фаху“ — војсци, за време другог устанка он је писао дневник — „журнал“, којим се Сима Милутиновић послужио за своју *Историју Србије од почетка 1813. до конца 1815. године*. Описујући многе сцене он се позива на овај „журнал“, било да је у питању изгнанство у Новом Саду, било прелазак у Србију и коначно постављање „Јакова Панцирлије“ за комесара који је имао да води послове финансијске природе Српске народне канцеларије.³⁰ До сада овај „журнал“ није пронађен, нити се спомиње код нас у литератури, али он несумњиво обогаћује онај мали број дела која су написана у Србији за време револуције, упоредо са писмима Доситеја Обрадовића, беседама Викентија Ракића, песмама Петра Томића, сећањима Проте Матије Ненадовића и Нићифора Нинковића, и

²⁷ Исто, 440.

²⁸ Ј. Вујић, *Путешествије по Србији*, СКЗ, Прва књига, Београд, 1900, 60.

²⁹ А. Ивић, н. д., 422: »Покушај да се Срби преобрате у руску линијску пешадију предузет је под руским вођством у Београду и у више делова земље. Жеља је била да се организује један корпус од 10.000 људи. Али ово устројство није се свидело ни обичним Србима, нити бимбашама; показивали су толико мало успеха колико учитељи стрпљења. Сукоби и отпори били су неизбегна последица и на крају је створена осредња линијска пешадија од добре нередовне трупе, навикнуте на ратовање у домаћим приликама и околностима. Поред храбрости и жеље за борбом, најважније у једној војсци јесте послушност.«

Наши извори, међутим, говоре о дисциплинованој и добро извежба-ној војсци, која се у више махова, баш захваљујући дисциплини, показала врло добро у одлучним тренуцима, нпр. у бици на Суводолу, на Делиграду или Мишару, док још није постојао боље заведен егзерцир.

³⁰ С. Милутиновић, н. д., 204, 231, 323, 362, 368, 442.

других. Са тим делом, које припада литератури онога доба, наша књижевност би била свакако обogaћена казивањима једног учесника устанка, тако рећи, од почетка. Та компонента осветљава личност Јакова Јакшића, која ни у јеку борбе није заборављала да се у једној руци може држати сабља, а у другој перо.

Од Јакшићевих познатих и сачуваних дела свакако је најзначајније препис чланка *Родофиникинов у Београду јавни живот*, који приказује личност и улогу руског представника Константина Родофиникина, који је био Грк и мало наклоњен Србима. Његове везе са митрополитом Леонтијем, другим Грком, такође нису мало допринеле неслози устаничких вођа, у суштини поткопавању оног јединства које је владало у почетку револуције и омогућило, победама на Мишару и Делиграду, још седам година живота српске државе. Њени зачеци су послужили несумњиво кнезу Милошу као важна основа за обнову нове Србије. Сведочанство једног савременика који је знао позадину политичких збивања, сналажење или несналажење Карађорђа између Аустрије и Русије, а поглавито улогу Родофиникина, све то обојено макар и неком субјективном нотом, не може бити далеко од истине. Стога је занимљиво што је Јакшић обавио препис тога рукописа, за који је свакако знао, па му је било стало да га препише по сваку цену. Та три преписа у Архиву САНУ сведоче само о популарности тога рукописа до то мере да га је Јакшић преписао у последњој години живота, што значи да га је та прошлост стално интересовала.

Али има још један моменат. Јакшић је био обожаватељ Руса, руских манира, руских обичаја, али у овој ствари није држао страну Русима — што је симптоматично — него је прихватио разлоге анонимног писца који сматра да је улога Грка под покровитељством српског савезника довела до пропасти Карађорђево Србије, до пропасти српске револуције, бар за неко време. У томе преписивању огледа се солидарисање са анонимним писцем. Мало је вероватно да је Јакшић пребегао у Аустрију зато што је био аустрофил! Сви су бежали у Аустрију, од Карађорђа до сељака. Према једном извештају аустријских власти, 160.000 српских бегунаца прешло је Саву и Дунав.³¹ А осим тога, турска војска није се разилазила после освајања Србије, него је остала у ставу ишчекивања. Било је угледних Турака који су гласно говорили о упаду у Аустрију ако она не преда Турцима главне старешине и војводе које су учествовале у државном животу устаничке Србије, у разним функцијама, а особито у војним. Аустријски повереници су јављали да француски конзул Давид у Травнику све чини да „ополчи“ Турке против Аустрије у време када је главна аустријска војска била заузета операцијама против Француза. У ствари, отпор Србије све до почетка октобра 1813. користио је у знатној мери савезницима, јер је везивао руке Турцима. То се види из извештаја аустријских повереника.

³¹ А. Ивић, н. д., 326.

„Двадесет деветог октобра дошао је велики везир са једним одредом војске у Београд. Већ раније тражио је на најозбиљнији начин да му се изруче одбегле српске поглавице, а пре свега Карађорђе. Турске снаге у Србији износиле су скоро 100.000 људи, поред 100 шајки. Француски посланик је све чинио да Порту покрене за рат. Аустријска војска ратовала је у Саксонској; границе су биле слабо поседнуте; тврђаве нису биле опремљене за опсаду. Ма колико да је била опасна ова ситуација, аустријски двор је стално одбијао поновљено и претеће изручивање. Ово несносно стање изменила је вест о потпуном поразу Наполеона код Лајпцига. Ма како да је ова вест била непријатна порти и великом везиру, овај се понашао одмах према измењеном стању ствари. Више није било говора о изручивању. Генерали у Славонији и Банату добили су на поклон шалове и коње. Изгледало је као да је стално био најбољи међусобни однос. Један део турских трупа напустио је Србију.“³² И други писци говоре о овој затегнутости и о психози у којој се очекивао напад Турака на Аустрију, све док та напетост није нестала са исходом битке код Лајпцига.³³

Са биографијом Јакшићевом има неких проблема који се односе на његов боравак у Србији. Милићевић каже да је он дошао 1806. у Београд и да је постао ађутант капетана Михаила Ђурковића. Његов син Владимир Јакшић наводи да се стари Београђани сећају како је Јакшић „у качеству ађутанта капетана Михаила Ђурковића муштрао старе Београђане на Калимејдану“. Међутим, Вук Караџић тврди да је Јакшића 1810. упознао у Пешти „и оне јесени ондје оставио а донде није био у Србији; а зацијело знам да ни оне зиме још није у њу дошао, јер сам ја у пролеће 1811. године из Биограда отишао у Кладово, а он у Србију још није дошао. У Биограду, мошто је ондје дошао, нити га је ко други познавао, нити се с ким мијешао, осим његових земљака који су били онак’и као он, па и они с њиме, као с ћанутијем човјеком и родољубивијем шарлатаном, проводили шалу и збијали спрдње. И ондје га онда један звао Јашом, други Јакшом, трећи Јакшићем, и тако постане и потом остане Јакшић. Однекуд је био набавио оклоп с гвозденом капом и некаку мачину на којој је осим својег имена написао: ’Не вади ме без крви, не враћај ме натраг без славе’. Кад Турци овладају Србијом, и он пребегне у Сријем.“³⁴

Међутим, Сима Милутиновић, који је дошао у Београд 1809. и био у њему до 1813, каже да је Јакшић „у Кап. Беогр. Михаила Ђурковића, бившег екзерцир мајстера коњичкога и пјешачког ађутантом служио“.³⁵ По Вуку, то је могло бити само од 1811. до 1813. Истина, Јакшић се потписује већ маја 1813. као „бивши

³² А. Ивић, н. д., 432.

³³ П. Путник, *Мисли о војеној организацији Србије*, Панчево, 1875, 58—59.

³⁴ В. Стефановић Караџић, *Животи српских војвода*, Београд, 1963, 200—203.

³⁵ С. Милутиновић, н. д., 204.

капетан регуларне војске сербске“ на *Уставу војеном*, који је посветио министру војном Младену Мидовановићу. Али Сима Милутиновић је био писар Совјета, знао је Јакшића пре пропасти 1813, тако да је ван сваке сумње чињеница да је Јакшић био официр регуларне војске — капетан, а тај чин су носили сви егзерцир-мајстори. Вук то не спомиње, а можда није могао за то ни знати, јер је отишао из Београда.

Међутим, све што је Вук рекао о Јакшићу за време Милошеве владавине јесте негативно. Као секретар митрополита достављао је Милошу тајно све што је за овог било занимљиво, па га он 1822. прима за хазнадара (благајника), који је чак мењао и Милошеве наредбе о издавању новца појединцима. Био је веома агрогантан према свима којих се није бојао, напијао се до бесвести, а што се тиче новца, издавао га је „без икакве контроле“, тако да је по одласку Милошевом имао 50.000 дуката. Међутим, он је то крио, живео је просто, само је по Милошевом паду сазидо „лијепу господску кућу“ у Савској улици.³⁶ Кад се раздојила Милошева каса од народне и установио се бољи ред, онда Јакшић постане „инспектор државне штампарије“. Године 1842. одреди му се пензија „које старости ради, које што се видјело да ни за ону службу према новијем уредбама није имао ни знања и вјештине. Потом је живео пушећи и пијући док није умро 1848“. Вук каже: „Кад је дошао Милошу, није имао ништа, а сад се броји међу богате људе у Србији...“ Био је средњег раста, пун, црномањаст и здрав човек. „Ако је истина да много пиће прекраћује живот, Јакшић би живјео 150 година да није пио.“ Носио је турске хаљине, да га неко не би прекорео што је аустријски поданик, а све Србе који су учили у Аустрији звао је шврћама, Швабама и Швабуријом. Грдио је Немце, а хвалио Русе, а Милош га је звао обично „пијаним Русом“.³⁷

Милићевић, супротно овоме, каже: „Познати Јакшић, хазнадар кнеза Милоша, човек веома уредан и савестан, бејаше додијао својој дружини прекомерном симпатијом за Русе и све што је руско.“³⁸

У низу ових противречних података изгледа као да је истина негде на средини. После пропасти 1813, Јакшић је делио судбину већине српских избеглица. Али чим је букнуо други устанак, он се вратио у Србију као ратник и, као што каже његов унук, а то потврђује и Сима Милутиновић, командовао је коњицом.

Када је основана Народна канцеларија по споразуму са Али-пашом Маршалијом, Милутиновић каже: „Ту се још одреди и намјести за Комесара Јаков Панцирлија, који да пријма из вилајета све огревне и питателне потребе, што су обично прије везиру даване, пак и овоме још завода, и за његовога ту преби-

³⁶ В. Стефановић Караџић, н. д., 203.

³⁷ Исто, 202.

³⁸ М. Ђ. Милићевић, н. д., 191—193.

вања обречене, и о томе онај тефтер и рачун да води, који Канцеларија да саопштава и предаје, када устреба или се поиште а она Милошу, како верховноме кнезу, који је дужан понајвише у народу бавити се, и о свему томе јасна изјављенија имати.“³⁹

Од овога тренутка Јакшић је делио присно судбину нове Србије, све до краја. Независно од његове чиновничке каријере, истиче се његова улога у случају Анастаса Јовановића, кога је помагао кад је овај изгубио стипендију у Бечу. А из осталог што је радио добија се утисак о једној конструктивној личности која се налазила на разним чиновничким дужностима у новој Србији, па његове заслуге нису заборављене ни за владавине уставобранитеља, који нису могли гледати добрим оком људе из непосредне Милошеве околине, поготово оне који су узимали учешћа у његовим неукусним шалама и малтретирањима читавог низа људи, онако као што описује Вук Караџић. Изгледа као да је Јакшић више припадао онима на чији рачун су прављене такве шале, као, на пример, са руским орденом. Вук каже: „Јакшић зна помало говорити немачки, грчки и мађарски, али не само у њему нема никаквих других наука, него је још подобро сулудаст...“⁴⁰ Тај „сулудаст“ човек пише *Војени устав 1813, Журнал 1815*, а пред крај живота, када је живео „пушећи и пијући“, преписује *Родофиникинов у Београду јавни живот, 1847*. Да ли то значи да Јакшић и у тим последњим годинама жели да остави један траг о своме времену, о узроцима пропасти Србије, којој је он служио према својим могућностима? Они рукописи које је Јакшић писао или преписао не говоре у прилог једној „сулудастој“ личности, него, напротив, о човеку који је у свему томе имао на уму интерес Србије и српског народа. Има извесних противречности између казивања савременика па и каснијих писаца, М. Ђ. Милићевића и К. Ненадовића, чији је суд о Јакшићу друкчији од Вуковог. Ненадовић каже да је био „добро писмен и доста учен човек“, што се подудара са оним што је остало иза њега. Додуше, Вук није имао лепе речи ни за Димитрија Давидовића, ни Стефана Радичевића, ни Цветка Рајовића, нешто образованије људе из Милошевог круга, који су дошли у Србију. По Ненадовићу, Јакшић је био „вредан радник и веран службеник свога народа; он је преко своје руке претурio милионе народни дуката, од који тад нису вођени рачуни и контролисани како се то данас чини. Он је новце народне сам примао, у свој једини дневник заводио и у касама добро чувао као своје добро, таково је по устменом налогу кнеза Милоша, коме је он заповедао, издао без признаница, и никад није било слушаја да му је новац из благајне фалио, за које не би знао, коме је колико издато. За целог свог живота штедио је, али ништа више после смрти оставио није, до једну кућу у Београду у Савској улици... Био је врло бистар и велики раденик, а у нарави и у свом понашању био је врло добар, у друштву био је

³⁹ С. Милутиновић, н. д., 442.

⁴⁰ В. Стефановић Караџић, н. д., 201.

весео, шалив, пун досетљивости и прича.⁴¹ Пре више година, у разговору са Јакшићевим унуком Владимиром-Мирком Јакшићем, сазнао сам да је некада цео Сењак припадао Јакшићевом унуку, који је уочи балканских ратова дошао из Швајцарске, где је дотле живео. Значи, Јакшићеви потомци били су богати — за наше прилике.

Где је истина у свему томе? У сваком случају, Јакшић је, према наведеним изворима, био једна контроверзна личност, која свакако обогаћује период наше револуције, мање по својим личним особинама, које су сви писци апострофирали, а више по рукописима који су се сачували или оставили неког трага. То је довољно да се Јакшић истакне у оној маси бораца за слободу (макар 1815. године — премда му Вук не признаје ни то) не само борбом него и писаном речју, њеном разноврсношћу. Шта је било са рукописом *Журнала*, коликог обима је био, и где се налази или је нестао, то су питања која за сада чекају одговор.

Постоје два Јакшићева портрета. Први је сликан за време револуције и о њему је доста писано.⁴² Ту је Јакшић приказан у некој непознатој униформи, са шлемом, еполетама и црном ледунгом као коњички официр. Проблем аутора није до сада решен, али се може претпоставити са доста вероватноће да је то био неки од наших сликара из прека који су одржавали везе са устаничком Србијом. Јакшић има фризуру à la Titus, перчин са машном, што би значило да је сликан до 1810, јер је Карађорђе тада подсекао свој перчин. Униформа — спенцер — је необична, а по гајтанима на грудима и оковратнику могло би се закључити да је српска. Јакшић каже у своме *Војеном уставу* да је „бивши капетан регуларне сербске војске“ — 6. маја 1813. године — а по ледунги и шлему треба да је припадао коњици као ађутант Михаила Ђурковића, који је био егзерцир-мајстор и пешачког и коњичког егзерцира. Постоје могућност да Јакшићева униформа има неке везе са одевањем егзерцир-мајстора. Његов шлем би могао бити „гвоздена капа“ са којом га описује Вук. За време устанка, извесна занимања повлачила су ношење униформе. Тако, на пример, турска деца без родитеља учила су добошарлук и била обучена у „руско руо“. Државни гласници — курири поштоноше носили су униформу руских хусара, као што јављају аустријски повереници.⁴³

⁴¹ К. Ненадовић, н. д., II, 830.

⁴² П. Васић, *Униформе српске војске за време првог устанка*, »Зборник Историјског музеја Србије«, 5, Београд, 1968, 67.

⁴³ А. Ивић, *Списи бечких архива о првом српском устанку*, књ. VI — година 1809, Београд, 1965, 220.

Ако се суди по томе што су долазили из Делиграда, изгледа као да су ти курири били српски, али с обзиром на то да се Родофиникин налазио тада у Делиграду и да су они донели у Београд вест да је 40.000 Руса у покрету ка Нишу и Дрини, биће да је то била нека Родофиникинова измишљотина која је имала да подигне морал код Срба после пораза на Каменици.

Није искључено да су и егзерцир-мајстори имали неко посебно одело као Јакшићево, или је то била нека „Fantaisie-uniforme“, какву је носио Илија Новокрешчени, у народном стилу. Разуме се да све то остаје под питањем, али оно што је ван сумње јесте портрет Јакшићев који постоји, па је морао имати и неку основу у стварности. Фризура Јакшићева је непобитан знак да је портрет сликан почетком XIX века, у првој деценији, дакле, за време устанка. По забелешци у старом инвентару Народног музеја, портрет је сликан према једној минијатури, али о њој нема ближних података. Сама та чињеница је још један доказ о томе да је настала за време устанка, јер из тог времена отприлике потичу и неке познате минијатуре Павела Ђурковића. Портрет је сликан много касније, можда за Јакшићевог живота или одмах после његове смрти. Није искључено да је портрет дело Уроша Кнежевића, који се управо 1848. вратио из Беча.

Други Јакшићев портрет је из каснијег времена, отприлике с краја тридесетих или с почетка четрдесетих година, када је Јакшић отишао у пензију. Истина, Јакшић је приказан у мундиру без еполета, које су уведене тек указом од 1837. године, па би тај портрет могао бити сликан пре те године. Међутим, стил портрета указује на касније датовање, на руку Уроша Кнежевића, или, можда, Јована Поповића, који је 1839. сликао у Београду низ угледних личности, почевши од кнеза Михаила. Осим тога, занимљив је кајас са сабљом. На овалној прећици су војни амблеми, шлем са добошем, а мач подсећа на онај тип који су носили официри у то доба у европским војскама на западу. Врло је вероватно да је он носио то оружје када је дошао у Србију и као официр регуларне војске. Можда је то „мачина“ коју спомиње Вук. Његов мач се потпуно разликује од сабаља и ешарпи које су носили Милошеви чиновници, па је и то једна индиција за идентификовање портретисаног лица као Јакова Јакшића у старости. Он не носи на ешарпи правоуглу „чинолу“ са амблемом „М“, него један војни амблем општег карактера, који је можда и аустријски.⁴⁴

Оба портрета имају неке сличности у главним цртама. Симптоматичан је овални облик оба портрета. На жалост, нису познате димензије минијатуре. Она је остала у породици, можда и са неком забелешком која би данас била драгоценост. У сваком случају, и ова иконографска нит у стању је да дочара потпунију слику о Јакшићевој личности. Два портрета, и то један из времена устанка! С обзиром на то да су портрети из овог времена сасвим ретки, права је срећа што је бар од једне личности из тога доба остао аутентични лик. Са ова два портрета Јакшић се приказује као сложена личност која је њима обогатила доба устанка, али не само област тадашњег сликарства него и литературе, сведочанством очевица, којим се Сима Милутиновић корисно послужио. *Журнал* до сада није био узиман у обзир

⁴⁴ Васић, н. д., 68; Исти, *Урош Кнежевић портретист*, Опово, 1975, 26—27.

као дело из устанка, али је несумњиво да Јаков Јакшић и по томе заслужује у историји своје епохе посебно место. Можда ће једном искрснути и тај *Журнал* па донекле ублажити негативни суд Вука Караџића о Јакову Јакшићу.⁴⁶

*

ЈЕДНА НЕПОЗНАТА ПЕСМА О 1812. ГОДИНИ

(Додатак чланку: *Јаков Јакшић Панцирлија у Србији*)

У свесци рукописа Јакова Јакшића која се чува у Архиву САНУ под бр. 199 (113) налазе се три рукописа које спомиње Љ. Стојановић, а после рукописа о Родофиникиновом јавном животу долази четврти рукопис, који носи назив: *Турополске новине 1813. јануарија 25-го Сего Љета на Раку дошла пошта*. Потом следује песма, од 287 стихова, која приказује углавном Наполеонову судбину од похода на Русију до 1813. године. Ко је аутор ове песме? Да ли Јаков Јакшић, који се потписао? Али испод преписа *Родофиникиновог живота* такође је Јакшић потписан, тако да се не може тврдити са сигурношћу шта је то: да ли препис нечијег оригинала, или Јакшићева песма. Истина, у песми постоји извесна обавештеност о ситуацији, али више неког човека из народа него ученог литерата. Поставља се и питање: зашто онда није у десетерцу, као друге песме из тога времена? Уопште узевши, песма представља извесну загонетку у погледу аутора. Али је непобитно да је она посвећена најзначајнијем војно-политичком догађају тога доба, од кога је зависила и судбина Србије. Ако је песма пренета доиста из „Турополских новина“ (чије постојање уопште није забележено у досадашњој библиографији штампе у Хрватској), она обогаћује Јакшићева литерарно-историјска интересовања, а ако је она његово дело, онда аутора приказује у новој светлости, јер увећава оскудну литературу писану за време слободне српске државе — устанка. Наполеоново страдање 1812. и 1813. године нашло је прилично обавештеног интерпретатора, који је песму саставио у

⁴⁶ С. Милутиновић, н. д., 367: »Примјечаније. Ту је уфаћено 83 Турчина жива, међу којима су четворица рањена била, те их пошаљу на видање својима у Шабац, нека се о њих огледају. Ово је из Журнала Панцирлије Јакшића.«

У Архиву САНУ (бр. 8096/1) налази се неколико писама Јаковљевог сина Владимира Јакшића упућених Вуку Караџићу у Беч. Јакшић га моли да му набави извесне књиге, које он поименце набраја, углавном у вези са његовом струком, из области географије и историје. У писму од 28. X 1849, упућеном Вуку, Јакшић је написао следеће: »Мати ми је, хвала Богу, здрава и као старог познаника сердачно Вас поздравља. Од моје пак стране, изручите молим Вас целој Вашој породици најучтививиј поздрав«, итд. Дакле, две породице, Вукова и Јаковљева, биле су у извесним пријатељским везама. Међутим, то није сметало Вуку да изрекне о Јакшићу најнеповољнији суд у сваком погледу, верујући, можда, да ће и то бити штампано после смрти обојице, тек 1900.

екавском изговору са извесним акцентима говора у тадашњој граници (данас Војводини). То би могла да буде јака индиција да је аутор Војвођанин и да је песма писана у Србији. Мало је чудно што Радослав Перовић, најобавештенији историчар српске револуције, није обратио на ту песму пажњу када је објавио свој обимни материјал за *Грађу о устанку* (1954. године), утолико пре што је песму морао видети.

Треба истаћи још неке опаске. У песми се глорификују Русија и цар Александар. Једна руска реч се понавља: „Шаг, шагом“ (корак, кораком), која је често употребљена и у *Војеном уставу* Јакова Јакшића. Поред наивности казивања, у песми постоји одређена историјска хронологија која одаје војника са неопходним географским знањем о току Наполеоновог одступања. Пада у очи назив „Бонапарта“, који су углавном употребљавали противници Француске и Наполеона. Писац спомиње козачког хетмана Платова („Платон“), веома активног у гоњењу Француза при њиховом одступању из Москве. Није јасна реч „Ернлегион“ (да ли је у питању „Свети легион“, који је био непосредна Наполеонова пратња при повлачењу?). Језик указује на човека из „прека“: „Таки је“ (одмах је), „хотео“ (хтео), „предобише“ (придобише), „преморан“ (приморан), „отога“ (стога), „преповедаш“ (приповедаш), „јоштер“ (још), „отговор“ (одговор), итд. Песма је добро компонована. У њој постоји сажето излагање похода на Русију, које достиже своју кулминацију са Наполеоновим бекством у Париз. Одговори трију царева, Александра, Мехмеда и Франца, представљају такође извесну градицију, која се завршава неочекиваним закључком: да ће крај рата највише користити „паорима“, који, по правилу, носе највећи терет рата. По томе би се аутор могао тражити и међу сељацима-граничарима, који су имали основна војна знања каква показује текст песме. Један војник је морао пратити са друкчијим интересовањем Наполеоново страдање у Русији него неки литерат. Ако је песма дело неког војника-сељака, ипак је занимљиво то што Јакшић преписује при крају живота два текста, улогу Родофиникина у Србији и Наполеонов пораз у Русији, оба од капиталног значаја за судбину устаничке Србије. Можда је то интересовање било у вези са доласком уставобранитеља на власт, који су оживели и путем Друштва српске словесности проучавање Карађорђевог доба. Међутим, с обзиром на све околности, почевши од Јакшићевог одушевљења за Русију, не искључујем ту могућност да је интелектуални и књижевни ниво Јакова Јакшића године 1813. био близак концепцији и стилу ове песме, тако да би он могао бити њен аутор.

Али независно од претходних питања, која за сада остају без задовољавајућег одговора, песма постоји и овде се објављује већ зато што је нађена у свесци Јакшићевих рукописа и што је посвећена теми која је за Карађорђеву Србију била од највећег значаја. Песма гласи (без икакве интерпункције):

От стране војене
 румено јутро поче
 свакому се весели
 Восточни дар жели
 Александра цара
 Росијскога Господара
 природаму дала
 буди свету глава
 А западна страна
 избра Кар зара (Корзара, Кор-
 зиканца?)
 За француског цара
 Себи Господара
 Жалост у њему гори
 Завист њега мори
 Што се Восток шири
 и са Енглези мири
 Диже фирште и краље
 Херцоге и Генерале
 Хиљаду и осме стотине
 Дванаесте Године
 На восточног цара
 Доброг Александра
 Силну тера војску
 Иду шагом на Москву
 До пет сто хиљада
 по избор јунака
 Доће Граници ближе
 и Полска се диже
 Јошт са сто хиљада
 већа јесте Армада
 Са шагом јако хите
 русом једнак прете
 Русе чине луде
 себе одвећ мудре
 Рус неће да се туче
 већ се натраг вуче
 Код Смоленска пуцали
 мало се покуцали
 и опет се натраг вуку
 нећеду да се туку
 Кад Можайск стиже
 Друга војска ближе
 и ту се потуку
 руси се развуку
 На две стране бјеже
 Гдим војска лежи
 Француз за ним гледи
 пак у Москву сједи
 Александер се брине
 Курир њему стиже

Уђе Бонапарта
 у Москву на врата
 Александер говори
 Нека Москва изгори
 Ростопчину смо дали
 заповјест да упали
 Кутузове фирште
 тебе војска иште
 Узми многу војску
 и заобколи Москву
 И шиљем теби Дара
 от свјатога олтара
 Да појиш летургију
 Свјатога Георгија
 Удри на тај Дан
 цјелој војски познан
 Платон Генерал напред руба
 Кутузов за њим ступа
 Какоје Бонапарти
 Жалосна му мајка
 Што пре на врата
 лети преко врата
 Он бјежи из Москве
 с половином војске
 рад шагом да утече
 Алга козаци претичу
 Бију боду и секу
 Ништо им не утече
 Нато зима и блато
 за колоне се фата
 Гладни боси и голи
 по снежним полима
 Ал ево невоље
 Војска се разболе
 Бонапарта мисли
 Даје бар доживети
 да добијем ране
 с које годер стране
 Кад прилетише козаци
 Француз оружије баци
 Трашној тераше
 и све и предобише
 и коње једоше
 Док се непредадоше
 Јоштер Браћо моја
 Силна Ернлегиона (?)
 Козаци уфатише
 и коње накитише
 и до полски врата
 Сву војску пофата
 Сам Бонапарта
 утече из ватре

Шпион га изведе
 Кроз шуму проведе
 а све друго пропало
 ту је сасвим остало
 Он утече збилно
 и прође кроз вилну
 Оданде до Ковна
 преко поља равна
 У Ковну се открије
 и шољу теја попије
 Варшаву морао проћи
 у пол зиме Ноћи
 Возећи се по мало дремо
 и у сну много снивао
 Да га козак гони
 те са свију страна
 К дрез (?) он допире
 Сваки час се обзире
 терају га калмуци
 као мрки вуци
 Тек једва измаче
 и у Париз домаче
 И ту мало поплаче
 Русе ближе премаче
 Французи се чуде
 шта ће од њи да буде
 Пак шиљу курире
 Русе да умире
 И обећавају му поља
 коли кому буде воља
 Само да се умири
 и да се шњим помири
 И да неће никада
 Шњиме војевати
 Веће да ће у миру
 увек шњиме бити
 Бонапарта клања
 на кољена пада
 Александра моли
 даму сад опрости
 Тада курир пође
 и Александру дође
 и њему се поклони
 писмо из чепа помоли
 И Александру даде
 и ту код њега стаде
 Александер рашчита
 и курира запита
 То је све залуду
 што нам дајете понуду
 Ми смо одвећ луди
 а ви сте врло мудри

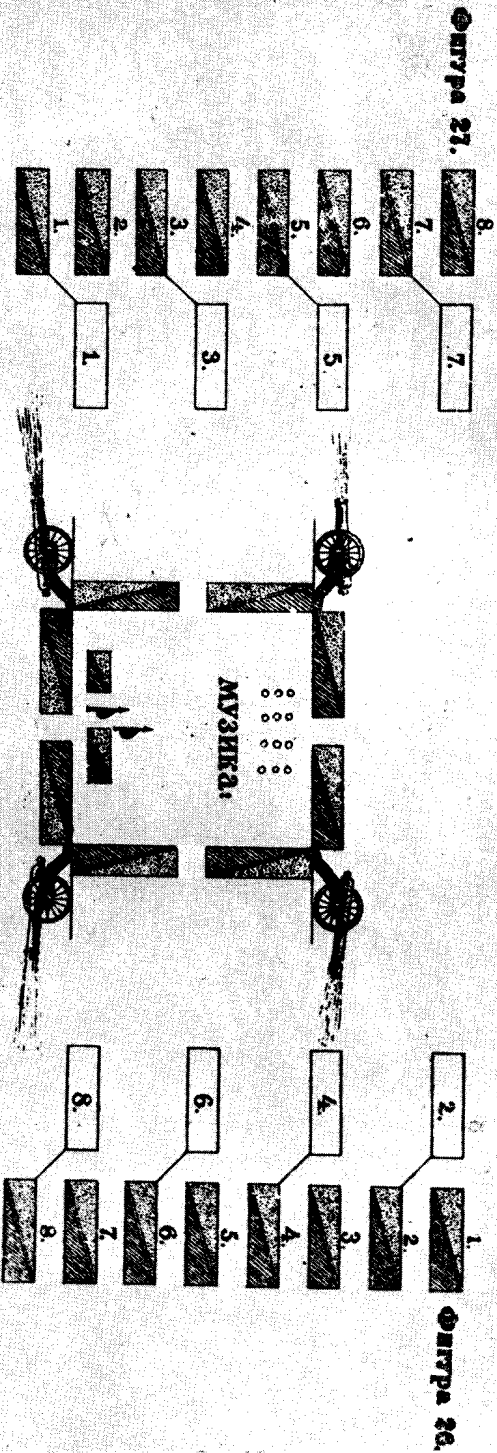
Миру нек се не нада
 Док се жив не преда
 Аколи се не преда
 док га не уфатим
 Натраг се не вратим
 Са свом мојом силом
 И са божијом милостију
 на њега ћу ударити
 и Париз обколити
 и њега придобити
 И курира истера
 из Русије протера
 И курир отиде
 кроз Полску прође
 И у Париз дође
 Бонапарта се зачуди
 Када брже дође
 питати га пође
 какоје тамо било
 кадаје предао писмо
 Курир њему повтори
 Што Александер говори
 Како се он чува
 и како страшно дува
 И како нам прети
 Хоће да нам се освети
 Када је Бонапарта
 то све чуо
 такије занемии
 у несвест пао
 И опет је востао
 и к себи дошао
 Тада поче мислити
 Што ће сада чинити
 Поче писмо писати
 турском цару шиљати
 Да му он помогне
 и на русе подигне
 Али турски цар каже
 седи с миром от мене враже
 Восточно царство јесте силно
 Воијске имаде изобилно
 и ни кога се небоји
 већем као ступац стоји
 А камоли да се боји
 Нас мује
 По пре нас као чује (?)
 Колико смо се пута
 са шњим били
 Сваки пут смо и познали
 већем се ти нас окани

Пак како знаш
 тако се брани
 Када си у Москву био
 Ниси ми ни мукает био
 Вала немој ни сад
 мене да се јављаш
 Нити от мене
 Штогод да се надаш
 Зашто ниси никоме
 хотео бити покоран
 Докле ниси преморан
 ти подиже сву своју
 Все многу слогу
 да подбијеш русу ногу
 Али Мухамед недаде
 Спрама њихове правде
 Ти сад иди куд хоћеш
 и то чини што можеш
 Сад ти не помаже викати
 нити помоћи искати
 Кад Бонапарта почео
 то писмо читати
 Такије почео Турчина псовати
 што се тако страши
 и руса се плаши
 Са толики Турци
 као гладни вуци
 Друго писмо пише
 Цару Аустриском
 Краљу Хунгарском
 Сада вас молим
 тасте Господине
 Да помогнеш мене
 с које годер стране
 Зашто сам страдао
 от руса пропао
 А томе се нисам
 Никад ни надао
 Ја сам више
 пута војевао
 Али тако никад
 нисам запамтио
 Дами сада дадеш
 сто хиљада коња

Са најбољег поља
 и још ктому
 Тридесет хиљад војске
 да удари с оне стране Полске
 Кадаје Франц све то чуо
 такије Бонапарти
 отговор послао
 Јесил чуо
 Зете Бонапарта
 Хоће даме изгори
 Жестока ватра
 од кад сам твоје
 писмо примио
 от онда јоштер
 Нисам смирио
 Ти мени сад
 Преповедаш
 и от мене ти то захтеваш
 Али от мене ништа
 добити нећеш
 Нити ког коња
 нити војника
 већ те гледам као крвника
 и Бога молим
 Да тебе нестане
 да тај рат
 Једанпут престане
 И досад си доста скривио
 Јер сисе свима противио
 отога свега
 Ти мораш престати
 јер се мораш
 ђаволу предати
 и од њега хоћеш
 најпосле страдати
 Зашто имаде
 Доста година
 от како си заслужио батина
 И после тога биће Паорима
 јефтино време и поштено
 живљење Дати. Амин.

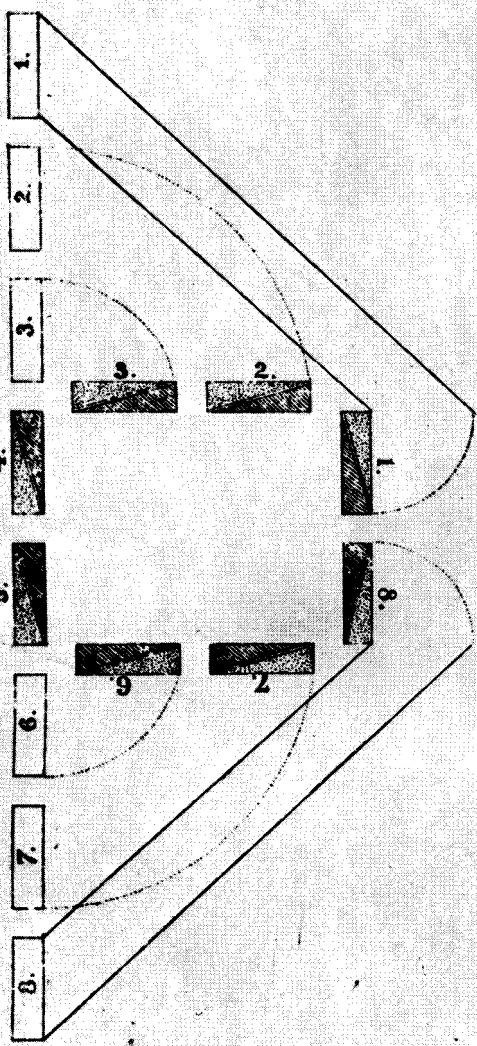

Непознати сликар: *Портрет Јакова Јакшића*, 1811.
(Сликан по једној минијатури)

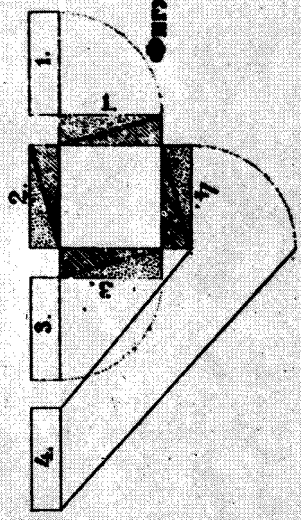

Јакое Јакић: Стрoј пешачке каре за одбрану од коњице, 1813. (По цртежу објављеном у делу К. Ненадовића)

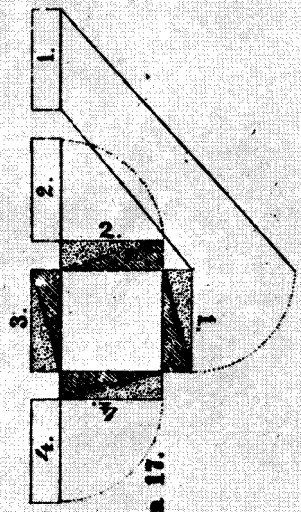
Слика 15.

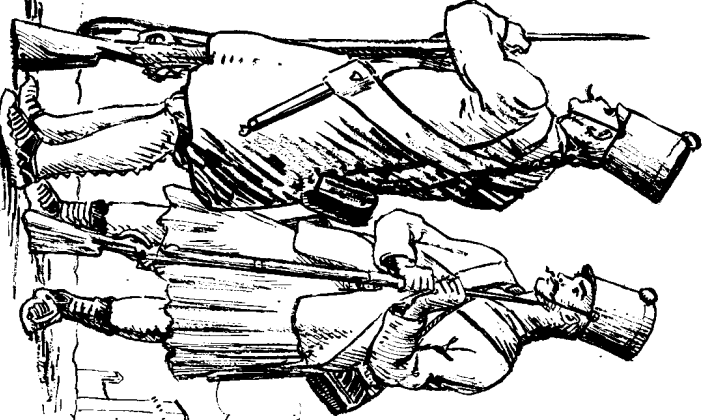
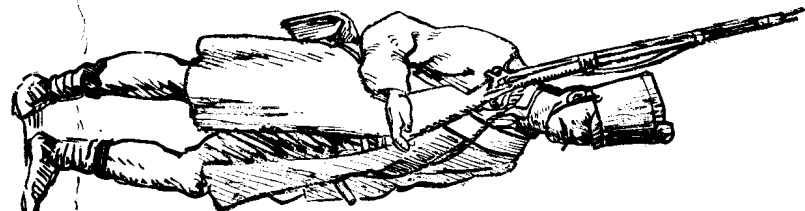
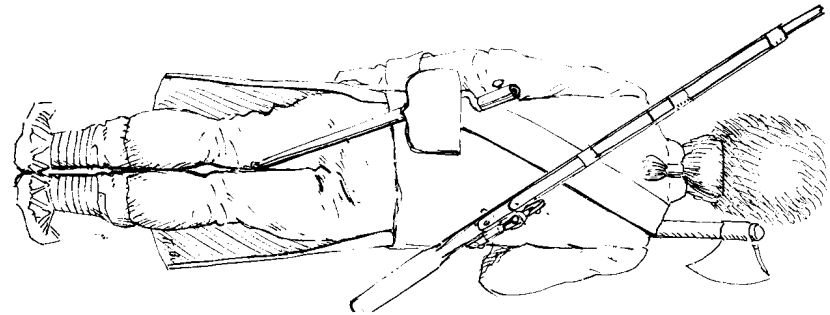
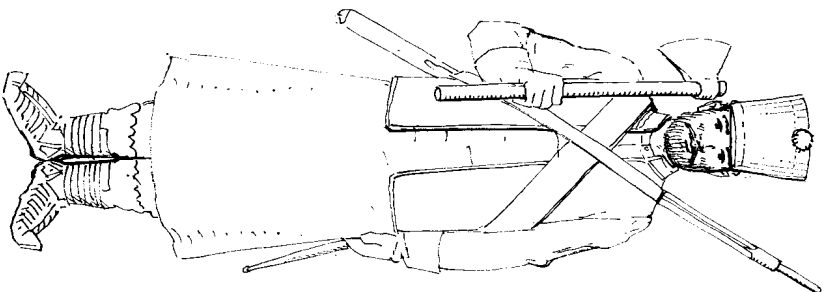
Слика 16.

Слика 17.

Јакoв Јакшић: Престројавање у кару, 1813. (По цртежу објављеном у делу К. Ненадовића)

„Дунђери“ — пионири (сепери)
(По Војеном уставу Јакова Јакшића)

Регулаши у Београдском Донем граду 1809.
(По опису Лазара Арсенијевића Вагалаке)

Писмо о страдању Наполеона и Француза у Русији
на Рату дома са трава.

У свакоме човеку
који нас напустио
Свакомега бележи
на својој души
Свакомега због
Деловања његова
у природи наше
и свакомега човека
који нас оставио
у Француској због
своје слабости
И тако је у свакоме
човеку која маже
да се види у свакоме
и са свакоме у свакоме
Душа француза и краљ
који је у свакоме
у свакоме и свакоме
Свакомега човека
на свакоме човеку
који је у свакоме
Свакомега човека
и свакоме човека

У свакоме човеку
који нас оставио
у Француској због
своје слабости
И тако је у свакоме
човеку која маже
да се види у свакоме
и са свакоме у свакоме
Душа француза и краљ
који је у свакоме
у свакоме и свакоме
Свакомега човека
на свакоме човеку
који је у свакоме
Свакомега човека
и свакоме човека

Песма о страдању Наполеона и Француза у Русији
(Свеска рукописа Јакова Јакшића, бр. 113, Архив САНУ, Збирка рукописа и старих штампаних књига)

Руска војска у доба првог српског устанка (према слици Јох. Баптиста Флуга;
Durchziehende Russen bei Waldsee, 1805)

ЈАКОВ ЈАКШИЋ, NICKNAMED PANCIRLIJA, IN SERBIA

Jakov Jakšić is a controversial figure from the period of the Serbian revolution. The accounts given by his contemporaries differ, as do the views on his origin and life. Apart from his military career, he wrote and left behind a number of writings. There are few data on his participation in the revolution except for his having been mentioned as Aide-de-Camp to Mihailo Đurković, the Chief Drillmaster ('egzercir majstor') of the Serbian army. Some data, unknown so far, derive from his grandson Vladimir Mirko Jakšić, who died at a ripe old age after the Second World War. Jakšić was more often mentioned in the Second Serbian Uprising, after which he held various posts, mainly in service of Prince Miloš Obrenović. From this period dates his *Žurnal* (diary), which was used by Sima Milutinović for his book *Istorija Srbije od početka 1813. do konca 1815. godine* (History of Serbia from the Beginning of 1813 to the End of 1815). Having retired as a head of the Printing Office ('inšpektor tipografije'), Jakšić died in 1848.

His well-known writings are *Srbski vojeni ustav 1813*. (Serbian Military Constitution 1813), in fact a drillbook written most probably according to the Russian original, the above-mentioned *Žurnal*, which is known only by fragments published in Milutinović's book, and *Rodofinikinov u Beogradu javni život* (In Belgrade, Rodofinikin's public life...), copied in 1847.

This is followed by a poem on Napoleon's campaign in Russia, also copied in 1847. The 267-line poem is preceded by a sentence reading: 'Turopolske novine 1813. januarija 25-go Sego Ljeta na Raku došla pošta'. (Turopolske Gazette 25th January 1813 this summer the post came to Raka). There is no record of Turopolske novine in Croatian bibliography, nor was it possible to learn any details about it. It is uncertain, therefore, whether Jakšić took the poem from a contemporary poet wrote it himself. The latter also seems possible, judging by the terminology and language.